

Powojenna cenzura i kontrola dewizowa przesyłek pocztowych i jej wpływ na sprzedaż międzynarodowych kuponów na odpowiedź

Podczas pracy nad II tomem katalogu Fischera, opracowując rozdział dotyczący międzynarodowych kuponów na odpowiedź (*dalej: kupon*), miałem dość żywy kontakt z kolekcjonerami z zagranicy. Podczas wielu rozmów i prób rozwiązania zagadki warunków sprzedaży tych kuponów w latach 1951-1986 wkroczyliśmy w krainę spekulacji i domysłów.

Szkodliwym był fakt opowiadania i powtarzania „faktów”, których nikt z partnerów zagranicznych nie mógł potwierdzić. Tylko dlatego, że „ktoś coś słyszał” nie oznaczało, że tak musiało być. Niemniej jednak te ewentualne, powtarzane z różnych źródeł, kryteria ograniczania sprzedaży kuponów miały sens.

Zamówione w 1948 r. kupony o wzorze Lo 14 i Lo15 były do nabycia i podlegały jedynie niewielkim ograniczeniom przy zakupie (*max. 3 sztuki w jednym zakupie*), które bez większych utrudnień administracyjnych można było łatwo obejść (*np. zakup w kilku urzędach pocztowych lub przez kilku nabywców*). Kupony te były ostatnią zamówioną w UPU partią, które dzięki stałemu korygowaniu cen dotrwały aż do końca lat 70-tych. Wydania nowych wzorów kuponów UPU z lat 1953-1971 Poczta Polska opuściła, co poniekąd potwierdza restryktywną politykę ich sprzedaży.

Od 1950 roku do końca lat 70-tych ilość kuponów oferowanych na rynku filatelistycznym gwałtownie maleje i nie odpowiada możliwej ilości, jaką mogła zamówić (zamówiła) administracja pocztowa. Wydarzenia polityczne z lat początku 80-tych sprawiły, że wyjazdy za granicę stały się prawie niemożliwe. Ergo - dziś kupony z tego okresu spotyka się sporadycznie w przeciwieństwie do kuponów z okresu 1948/1949.

Patrząc z filatelistycznego punktu widzenia, rynek nie zna obfitych zbiorów kuponów z tego okresu, jak znaczki czy kartki pocztowe. Innymi słowy, coś lub czegoś, czego nie ma na rynku nie będzie kolekcjonowane w szerokim tego słowa znaczeniu.

Dla przypomnienia ostatnim przepisem prawnym regulującym sprzedaż kuponów, z punktu widzenia prawa dewizowego, było ZARZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z 21 maja 1948 r.; (M.P. 1948, nr. 55) w porozumieniu z Ministrem Poczty i Telegrafów w sprawie wykonywania przez urzędy pocztowo-celne przepisów o obrocie pieniężnym z zagranicą oraz o obrocie krajowymi i zagranicznymi środkami płatniczymi (Instrukcja Pocztowo Dewizowa), zezwalająca w § 4 pkt 4 na wysyłanie (wywóz) zagranicę trzech pocztowych kuponów międzynarodowych na odpowiedź w jednej przesyłce pocztowej.

Ponieważ niezniszczalny „czarny rynek” dyktował realne ceny dewiz, a państwo pozostawało w tyle za rozwojem i jego dyktatem, zakup kuponów po cenie wyrażonej w taryfie stał się opłacalny. Rolę jaką odgrywały kupony na „czarnym rynku” można oczywiście określić jako marginalną. Mimo to państwo musiało zareagować, by żadna instytucja państwowa (bank, poczta itp) nie dopłacała do interesu.

Wiosną 1951 roku coś musiało się wydarzyć za kulisami sceny politycznej, bo zaledwie trzy miesiące po wprowadzeniu nowych przepisów, w czerwcu tego samego roku, Minister Poczty i Telegrafów podpisał rozporządzenie *o zmianie w urzędowym zbiorze przepisów*, zmieniając poszczególne punkty oficjalnych przepisów pocztowych. Wyglądało to na skoordynowaną akcję. Włączenie do gry Komisji Dewizowej i Narodowego Banku Polskiego wymagało wcześniejszych ustaleń.

Dziennik Poczty i Telekomunikacji 1951, nr 16, poz. 265

ZARZĄDZENIE

Ministra Poczty i Telegrafów z dnia 18 czerwca 1951 r. o zmianie w urzędowym zbiorze przepisów (II. P. 12).

§ 1. W urzędowym zbiorze przepisów służbowych w tomie 12 działu II (II. P. 12) pt. „Regulamin przesyłek listowych oraz listów z podaną wartością w obrocie zagranicznym” wprowadza się następujące zmiany:

1) w § 23, pkt 1, ust. 2 i 3 zastępuje się nast. brzmieniem:

„Sprzedaży kuponów placówki dokonywują jedynie na podstawie przedstawionego przez nabywcę zezwolenia Komisji Dewizowej względnie zaświadczenia Narodowego Banku Polskiego lub banku dewizowego, stwierdzającego udzielenie zezwolenia przez Komisję Dewizową na kupno kuponów polskich na odpowiedź.

Na zezwoleniu (zaświadczeniu) pracownik pocztowy notuje datę sprzedaży kuponów i ich ilość oraz umieszcza odcisk datownika i swój podpis; zezwolenie (zaświadczenie) należy przechować w aktach placówki”.

...

§ 2. Zarządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 16 sierpnia 1951 r.

Minister: wz. F. Ładosz Podsekretarz Stanu

Ustawa dewizowa z 28 marca 1952 r. zaostrza ograniczenia dewizowe, ale pomija kupony odpowiedzi w swoim jednolicie szczegółowym tekście. Można przyjąć, że wspomniane wyżej zarządzenie wewnętrzne Ministerstwa PT z 1951 r. było wystarczającym krokiem do kontroli wywozu kuponów. Niemniej jednak można by zapytać, dlaczego Minister PiT zaostrzył wewnętrzne przepisy we współpracy z innymi instytucjami na rok przed nową ustawą dewizową? Czy wtedy było aż tak źle, że wymagało natychmiastowej reakcji, czy był to tylko test przed środkami większego kalibru?

Ten stan rzeczy trwał tylko rok do 30 maja 1953 roku, kiedy to Rada Ministrów podjęła uchwałę w sprawie poddania *kontroli dewizowej przesyłek pocztowych*.

Monitor Polski 1953 nr 59 poz. 740

Załącznik do uchwały Nr
392 Rady Ministrów z dnia 30
maja 1953 (poz. 740).

INSTRUKCJA
sprawie trybu wykonywania kontroli dewizowej w ruchu pocztowym.
(Instrukcja pocztowo-dewizowa).

§ 1. Postanowienia zamieszczone pod tytułami I—1 i II—1 instrukcji obejmują całokształt ograniczeń dewizowych obowiązujących w dniu wejścia w życie uchwały Nr 392 Rady Ministrów z dnia 30 maja 1953 r. (Monitor Polski Nr A—59. poz. 740), których przestrzeganie w ruchu pocztowym podlega kontroli dewizowej.

I, WYSYŁANIE (WYWOŻ) POCZTĄ ZA GRANICĘ
WARTOŚCI OBJĘTYCH DEWIZOWYMI OGRANICZENIAMIWYWOZU.

1. Zakres ograniczeń

§ 2. Zabronione jest bez zezwolenia dewizowego wysyłanie (wywóz) za granicę:

...
...
...

e) wystawionych w kraju pocztowych międzynarodowych kuponów na odpowiedź,

Instrukcja do Ustawy zawiera wzory używane przez banki uprawnione do wystawiania takich zezwoleń.

WZÓR 1 - Zezwolenie używane przez oddz. Banku Narodowego

NARODOWY BANK POLSKI		Załącznik do § 4 ust. 1 Instrukcji Wzór Nr 1	
Nr _____	_____	dnia _____	195 ____ r.
Zezwolenie			
Narodowy Bank Polski zezwala Ob. (Firmie) _____			
na wysyłanie (wywóz)pocztą za granicę następujących wartości: _____			
Zezwolenie ważne jest do dnia _____ 195 ____ r.			
Stempel placówki pocztowej lub celnej	_____	m. p. _____	_____
podpis			
Data _____			
U w a g a: Placówki pocztowe lub celne opatrzą zezwolenie po wykorzystaniu swojej pieczęcią oraz datą i zwrócą je Narodowemu Bankowi Polskiemu			

WZÓR 2 - Zezwolenie używane przez oddz. innych banków posiadających zezwolenie Min. Finansów

Nazwa Banku uprawnionego		Załącznik do § 4 ust. 2 Instrukcji Wzór Nr 2	
Nr _____	_____	dnia _____	195 ____ r.
Zaświadczenie			
_____ stwierdza, że Narodowy Bank Polski			
(nazwa banku)			
decyzją z dnia _____ 195 ____ r. Nr _____ zezwolił			
Ob. (Firmie) _____			
na wysyłanie (wywóz) pocztą za granicę następujących wartości: _____			
Zaświadczenie ważne jest do dnia _____ 195 ____ r.			
Stempel placówki pocztowej lub celnej	_____	m. p. _____	_____
podpis			
Data _____			
U w a g a: placówki pocztowe lub celne opatrzą zaświadczenie po wykorzystaniu swojej pieczęcią oraz datą i zwrócą je Instytucji wystawiającej.			

Mimo tych rygorystycznych wymagań zdarzały się przypadki nieprzestrzegania oficjalnych nakazów, co zmusiło Min. PiT do wydania komunikatu zakończonego groźbą odpowiedzialności służbowej i karnej dla wszystkich, którzy nie przestrzegają przepisów

Dziennik Poczty i Telekomunikacji 1954, nr 25, poz. 223

Ograniczenie sprzedaży kuponów międzynarodowych na odpowiedź.

Zostało stwierdzone, że placówki pocztowe sprzedają międzynarodowe kupony na odpowiedź obywatelom nie posiadającym zezwolenia Narodowego Banku Polskiego na ich nabycia

W związku z tym przypomina się, że zgodnie z postanowieniami § 2 pkt 1) lit. e instrukcji w sprawie trybu wykonywania kontroli dewizowej w ruchu pocztowym, stanowiącej załącznik do uchwały Nr 392 Rady Ministrów z dnia 30 maja 1953 r. (Dz. P. i T. Nr 17, poz. 171) sprzedaż i wysyłanie za granicę międzynarodowych kuponów na odpowiedź jest zabronione bez zezwolenia dewizowego, wydawanego przez NBP.

Winni nieprzestrzegania powyższego będą pociągnięci do odpowiedzialności służbowej i karnej.

W 1986 r. decyzją Rady Ministrów nr 157 z dnia 22 października 1986 r. (*w sprawie unieważnienia niektórych decyzji Rady Ministrów i Prezydium Rządu opublikowanych w Monitorze Polskim z późniejszymi uzupełnieniami i zmianami*; M.P. z 1986 r. Nr 31 poz. 221), uchylono przepisy o kontroli dewizowej w obrocie pocztowym. Tym samym sprzedaż kuponów odbywała się na warunkach ogólnorynkowych, z jednym małym mankamentem: społeczeństwo „zapomniało” do czego służy kupon, a na zagraniczne podróże w dalszym ciągu niewielu mogło sobie pozwolić.

Obserwując rynek filatelistyczny należy stwierdzić, iż wszelkie ograniczenia dystrybucji kuponów wprowadzone w życie w latach 1951-1953 i trwające przez ponad 35 lat z czasem odniosły skutki, czego najlepszym przykładem jest wyraźny ich brak w szerokim handlu.

Dziękuję Panom Wolfgangowi Leimenstoll z redakcji Catalogue mondial des coupons-réponse za długie rozmowy o zagadkach związanych z warunkami sprzedaży, które doprowadziły do ich rozwiązania, oraz Hansowi Vogelsowi, który osobiście zdobył niezbędne dokumenty z biblioteki uniwersyteckiej w Krakowie.